

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره سوم و چهارم، پاییز - زمستان ۱۴۰۰ [انتشار: تابستان ۱۴۰۲]

سرسخن: بسی رنج درین سال سی / به احیای گنجینه پاریس • باقابه، پاتابه، پاتاره / علم‌نرف ساقی • یادداشت‌های شاهنامه‌شناسی (۳) / ابوالفضل غلصی • یادگار حضور امام رضا در مسجد جامع ساوه / صادالدين شيخ المکماي • رساله نخبة الوزراء تأليف نصرالله دمازندی / قاسم قرب • استدراکاتی بر مقدمه چاپ عکسی تاریخ سیستان (۲) / حمیدرضا بابک / سلمان، اثر سزی • دمنیان / دوشمیان / دمنی / دومی / ج. ط. زند (سروش) • دیوان قزخی سیستانی با کتابت عبرت نایینی و حواشی ملک‌الشعراء بهار / محمود عالی‌پور • کتابچه چهل‌ستون شاه عباس، سرورده محمد بیگ فرصت / لافله بوجار • تصحیح قصیده بازمانده از شعوری کاشانی در جنگ ابن‌خاتون / علی کلمی • واژه «لُخْم» / محسن ناکرالمصنی «بونده» • آیا کتاب گشایش و زهائش نوشته ناصر خسرو است؟ / محمدرضا توکلی صابری • نقلی بر تصحیح کتاب بدایع اللوح / میلاد یگدلو • نقلی بر تصحیح کلیات عبید زاکانی به تصحیح محمدجعفر محجوب / محسن تریفی ضمیر • نگاهی به کتاب اقلیم مکتوب خدا / ریحانه بهبودی • پیشنهادی در جهت سامان‌دهی پایان‌نامه‌های حوزه تصحیح / سید محمدرضا ابرارسلول • آثار مصطفی عالی اقلندی / نصرانه صالحی • آنگ فلدزیویچ آکیموشکین (۱۷ فوریه ۱۹۲۹ - ۳۱ اکتبر ۲۰۱۰) / الکسی غیسانولین، ترجمه: محمادین کیوانی • گنج زری بود در این خاکدان؛ در گرمی داشت یاد و نام ی. ت. پ. دیروین (۱۹۳۱-۲۰۲۳) / علیرضا سیدغراب • نقلی بر نوشته علیرضا هاشمی زاهد درباره چاپ اخیر منظومه صراط‌المخط / علی صفوی آوندله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مطبع: مرکز اسناد و کتابخانه ملی
تهران - خیابان انقلاب
پلاک ۱۱۸۲

۹۶ - ۹۷

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون،
نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال ششم، شماره سوم و چهارم
پاییز - زمستان ۱۴۰۰ [انتشار: تابستان ۱۴۰۲]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر و سرویراستار: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
ابوریحان، ساختمان فروردین (شماره ۱۱۸۲)، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir

gozresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۶۰۰,۰۰۰ ریال

روی جلد: نگاره‌ای از کعبه در دستنویسی از شهنامه
سلطان سلیم، به شماره ۳۵۹۵ در مجموعه احمد ثالث
در کتابخانه موزه طویق‌پای سرایی، بی‌تاریخ. نسخه به
رسم خزانه کتب مرادخان بن سلیم خان (حک ۹۸۲ -
۱۰۰۳ ق) و در همین دوره کتابت شده‌است.

فهرست

سرخن

بسی رنج بردم درین سال سی / به احیای گنجینه پارسی ۵-۶

بستار

بافتابه/ بافتابه/ بافتاوه / علی‌اشرف صادقی ۷-۸

یادداشت‌های شاهنامه‌شناسی (۳) / ابوالفضل خطیبی ۹-۱۵

یادگار حضور امام رضا در مسجد جامع ساوه / عمادالدین شیخ‌الحکامی ۱۶-۱۸

رساله نخبة الوزراء تألیف نصرالله دماوندی / قاسم قریب ۱۹-۲۶

استدراکاتی بر مقدمه چاپ عکسی تاریخ سیستان (۲) / حمیدرضا (بابک) سلمانی؛ آرش سزی ۲۷-۲۹

دمنیان/ دومیان/ دمنی/ دومی / ج. ط. نژاد (سروش) ۳۰-۳۱

دیوان فرخی سیستانی با کتابت عبرت نائینی و حواشی ملک‌الشعراء بهار / محمود علی‌پور ۳۲-۴۱

کتابچه چهل ستون شاه عباس، سروده محمد بیگ فرصت / فاطمه بوجار ۴۲-۴۸

تصحیح قصیده بازمانده از شعوری کاشانی در جنگ ابن‌خاتون / علی کاملی ۴۹-۵۲

واژه «رُخْم» / محسن ذاکرالحسینی «پرنده» ۵۳-۵۷

آیا کتاب گشایش و رهایش نوشته ناصر خسرو است؟ / محمدرضا توکلی صابری ۵۸-۶۳

نقد و بررسی

نقدی بر تصحیح کتاب بدایع الملح / میلاد بیگلر ۶۴-۷۸

نقدی بر تصحیح کلیات عبید زاکانی به تصحیح محمدجعفر محجوب / محسن شریفی صبحی ۷۹-۸۳

نگاهی به کتاب اقلیم مکتوب خدا / ریحانه بهبودی ۸۴-۹۲

پژوهش‌های دبایق

پیشنهادی در جهت سامان‌دهی پایان‌نامه‌های حوزه تصحیح / سید محمدرضا ابن‌الرسول ۹۳-۱۰۵

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۴)

آثار مصطفی عالی افندی / نصرالله صالحی ۱۰۶-۱۰۸

آشنایی با سخنرسان و متن پژوهان (۶-۷)

آلگ فدر ویچ آکیموشکین (۱۷ فوریه ۱۹۲۹ - ۳۱ اکتبر ۲۰۱۰) / الکسی خیسماولین؛ ترجمه: مجدالدین کیوانی ۱۰۹-۱۱۳

گنج زری بود در این خاکدان؛ در گرامی‌داشت یاد و نام ی. ت. پ. دبروین (۱۹۳۱-۲۰۲۳) /

علی‌اصغر سید غراب ۱۱۴-۱۲۳

دبایق نوشته‌های پیشین

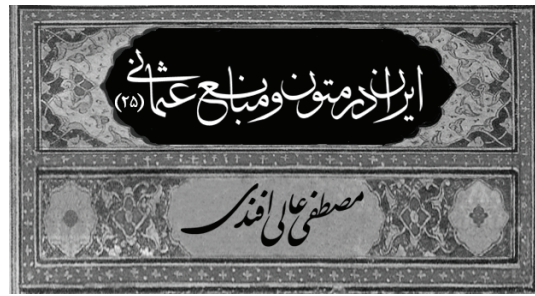
نقدی بر نوشته علیرضا هاشمی‌نژاد در باره چاپ اخیر منظومه صراط‌الخط / علی صفری آق‌قلعه ۱۲۴-۱۳۰

دکتر شهرام آزادیان

(هجدهم آذر ۱۳۵۲ - بیست و دوم تیر ۱۴۰۲)

درگذشت ناگهانی دکتر شهرام آزادیان، استاد دلسوز گروه ادبیات فارسی دانشگاه تهران، موجب دریغ و افسوس بسیار شد و همکاران و شاگردان او را در اندوهی گران فرو برد. گزارش میراث خود را در غم ایشان شریک می‌داند و برای خانواده و دوستان او آرامش و بردباری آرزو می‌کند.
یادش گرمی و روانش قرین آرامش باد.

نصرالله صالحی

زندگی

مصطفی عالی افندی در ۱۵۴۱/۹۴۸ در گلیولی به دنیا آمد. پدرش به مسلک علمیه منسوب است. در شش سالگی تحصیل را آغاز کرد. در حالی که هفت سال داشت، در محضر درس یکی از بهترین مدرّسان زبان فارسی، مصطفی بن شعبان السروری، به یادگیری زبان فارسی پرداخت. جز یادگیری زبان فارسی و عربی، در علوم مختلف به تحصیل پرداخت و به عنوان یکی از دانشمندان عصر خود شناخته شد. در سال ۹۶۸ به خدمت شاهزاده سلیم دوم درآمد. بعد از آن، کاتب یکی از معروفترین فرماندهان عثمانی، لالامصطفی پاشا، شد. در سال ۹۷۰ همراه او به شام رفت و به مدت شش سال در منصب کاتبی به خدمت پرداخت. در فتح قبرس همراه فرمانده عثمانی بود. سپس مدّتی سمت کاتبی والی بوسنی، فرهادپاشا، را برعهده داشت. در سال ۹۸۵ در لشکرکشی مصطفی پاشا به قفقاز همراه او بود. وقایع مربوط به این لشکرکشی را به تفصیل ثبت و ضبط نمود. بعد از مرگ مصطفی پاشا عهده دار مناصب مختلفی شد. آخرین منصب او دفترداری آناتولی بود. وی در در ۱۰۰۸ قمری در جدّه درگذشت.

مصطفی افندی، که تخلص شعری او «عالی» است و به این نام مشهور است، یکی از معروفترین مورّخان دوره عثمانی است. عالی در طول زندگی بیش از ۴۸ اثر در موضوعات

مختلف به نظم و نثر تألیف کرده است. آثار او تنها به تاریخ محدود نمی شود، او در زمینه ادبیات، هنر، دین، سیاست، فرهنگ و اجتماع نیز آثاری از خود باقی گذاشته است.

آثار

۵۲. کنه الاخبار. یکی از آثار مهم عالی کنه الاخبار در تاریخ جهان در چهار رکن است. رکن چهارم که مربوط به تاریخ عثمانی است، دارای اهمّیت زیادی است. وی تاریخ عثمانی را از عثمان غازی تا سلطنت محمّد سوم (۱۰۰۳-۱۰۱۲ق) به رشته تحریر درآورده است. بنابراین، در بیان رویدادهای مربوط به دوره حکمرانی برخی سلاطین عثمانی به برخوردهای دو کشور پرداخته است.

۵۳. نصرت نامه. عالی که به عنوان کاتب دیوان در لشکرکشی مصطفی پاشا بر ضد صفویان در قفقاز (۱۵۷۸/۹۸۵) حضور داشته، علاوه بر مشاهدات خود، مجموعه مکاتبات و صورت مجالس شورای جنگ را در این اثر ثبت و ضبط کرده است. این اثر دارای دو قسمت است: در قسمت نخست که با عبارت «این مجلس» آغاز می شود بعد از چهارده جلسه شورای جنگ، مکاتبات رسمی را ثبت کرده است. قسمت دوم هم به پنج جلسه از یازده جلسه شورای جنگ، مستقیماً در باب اتخاذ تصمیمات دیپلماتیک بخشی اختصاص داده شده است. عناوین مکاتبات رسمی:

متن اثر را نیز تصحیح و منتشر کرده‌است (نک: فهرست منابع). او همچنین مقاله‌ی مستقلی درباره‌ی اهمیت نصرت‌نامه در تاریخ دیپلماسی عثمانی منتشر کرده‌است (صالحی، ۱۳۹۴).

۵۴. فرصت‌نامه. این اثر ادامه، تکمله و ذیل نصرت‌نامه است. نویسنده به شرح لشکرکشی فرمانده سپاه عثمانی، سنان‌پاشا، به تغلیس و شروان بر ضد صفویان در ۹۸۸-۹۸۹ قمری پرداخته‌است. او درباره‌ی علت تألیف اثر می‌نویسد:

در سبب انشاء کتاب فرصت‌نامه و باعث تسوید اوراق و تحریک خامه فرقه‌ی رذیله سرخ‌سرا و زمرة ذمیمه روافض ضلالت‌نشان که نسبت نسلبری محض کذب و دروغ و چراغ دودمان دولتری شمع مرده گبی بی‌فروغ اولوب و افعال شنیعه لرینه گوره... (مصطفی عالی، ۱۹۸۹: ۱۴۶)

این اثر که به امر سنان‌پاشا نوشته شده، همانند نصرت‌نامه برای آگاهی از جنگ‌های ایران و عثمانی در قفقاز بسیار مهم است. فرصت‌نامه که تنها نسخه‌ی خطی آن در برلین است، تصحیح و با مقدمه‌ای مفصل منتشر شده‌است (Mustafa'Ali, 1989).

۵۵. نصیحة السلاطین. عالی‌افندی وقایع مربوط به لشکرکشی مصطفی‌پاشا به قفقاز را علاوه بر نصرت‌نامه در بخش چهارم نصیحة السلاطین هم ثبت کرده، با این تفاوت که در اثر اخیر به نحوه‌ی فرماندهی سردار عثمانی انتقادهایی وارد کرده‌است. نویسنده برخلاف اسلاف خود، روش‌های مدیریتی و نیز چالش‌های پیش روی حاکمان هم‌عصر را به‌طور مفصل بررسی کرده و برای اصلاح مشکلات موجود پیشنهادها و راهکارهای جدید و خاصی ارائه کرده‌است (ارآوجی، ۱۳۹۴: ۱۸۷).

۵۶. مناقب هنروان. تألیف این اثر هنگام دفترداری مؤلف در بغداد شروع شده و در سال ۱۵۸۷/۹۹۵ به پایان رسیده‌است. نویسنده علاوه بر تاریخ خط، تراجم احوال بسیاری از خطاطان، نقاشان، جلدسازان، تذهیب‌کاران و رسّامان را آورده‌است. این اثر در اسلامبول به‌کوشش محمود کمال بیگ و در آنکارا توسط م. جومپور به چاپ رسیده‌است. این اثر را توفیق سبحانی به فارسی ترجمه کرده‌است.

۱. (B 15b-39a) این مجلس... حضرت سردار کامکار به حسن تدبیر و رای دلپذیر اقدام به ارسال استمالت‌نامه به اطراف و اکناف نمود. [۱۲ نامه]

۲. (B 34b-39a) این مجلس... آغاز لشکرکشی سردار از اسکدار و نامه‌های ارسالی در اثنای لشکرکشی. [۲ نامه]

۳. (B 39a-42b) این مجلس... مکاتبات رسمی انجام‌شده در هنگام رسیدن اردو به منزل ایگناوودزه. [یک نامه]

۴. (B 42b-65a) این مجلس... رسیدن اردو به منزلی به‌نام چرمیک و آمدن اطاعت‌نامه از طرف حاکمان داغستان و پادشاهان گرجستان و ارسال استمالت‌نامه به هر یک از آن‌ها. [۱۰ نامه]

۵. (B 65b) این مجلس... پیروزی در چلدر و ذکر وقایع بعد از آن. [۵ نامه]

۶. (B 79b-103a) این مجلس... در بیان احوال قزلباشان و بیگ‌های گرجی از صحرای چلدر. [۹ نامه]

۷. (B 103a-115b) این مجلس... در بیان بالا آمدن آب رود خانیک و بروز زمزمه‌ی بازگشت در میان اردو و تحولات به‌وجودآمده در این اثنا. [۴ نامه]

۸. (B 120a-126a) این مجلس... در بیان دیدار با امیر شمخال و وقایع مربوط به بازگشت اردو. [یک نامه]

۹. (B 126a-133b) این مجلس... درباره‌ی بازگشت اردو به ارزروم و وقایع بعد از آن. [یک نامه]

۱۰. (B 133a-134b) این مجلس... [۱۰ نامه]

۱۱. (B 154a-170) این مجلس... حاوی وقایع مربوط به رخدادهای جبهه‌ی عثمانی در جنوب شرقی. [۵ نامه]

۱۲. (B 170a-177b) این مجلس... [۴ نامه]

۱۳. (B 177b-180b) این مجلس... [یک نامه]

۱۴. (B 180b-190b) این مجلس... در بیان سختی زمستان در ارزروم و تحولات سیاسی دیگر. [۵ نامه]

درباره‌ی نصرت‌نامه پژوهش‌های متعددی انجام شده‌است. مصطفی ارآوجی تز دکترای خود را درباره‌ی این اثر نوشته و

***

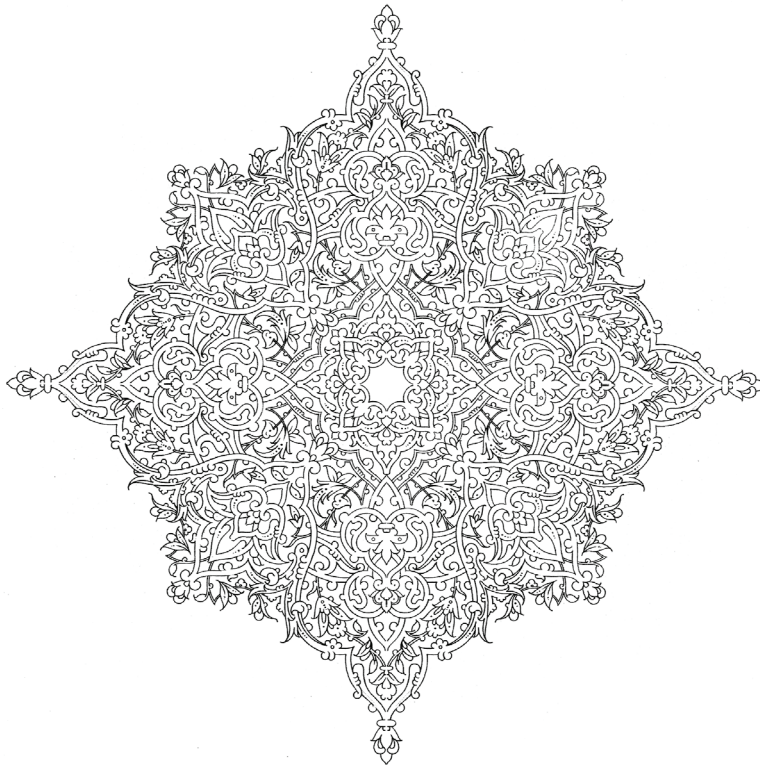
- صالحی، نصرالله (۱۳۹۴). تاریخ روابط ایران و عثمانی در عصر صفوی. تهران: طهوری.
- مصطفی عالی افندی (۱۳۹۹). مناقب هنروران. ترجمه توفیق هاشم‌پور سبحانی. تهران: نشر گویا.

- Franz Babinger, *Osmanli Tarih Yazarlari ve Eserleri*, Çeviren: Coşkun Üçok, Ankara, 1992.
- Fleischer, Cornell H. (1986). *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600)*.
- Eravci, H. Mustafa (2011), *Mustafa 'Ali's Nusret-name and Ottoman-Safavi Conflict*, Istanbul, mvt.
- Ertaş, Kasim (2013), "Gelibolulu Mustafa 'Ali's nin Hayati ve Eserleri", *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 3, March. p. 191-211.
- *Gelibolulu Mustafa 'Ali' Nusret-Name*, Haz. H. Mustafa Eravci, TTK. Ankara: 2014.
- Mehmed Cemâleddin (2003), *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri -Âyîne-i Zurefâ-*, Haz: Mehmet Arsalan, İstanbul: Kitabevi.
- *Mustafa 'Ali's Fursat-name* (1989), Edition und Bearbeitung einer Quelle zur Geschichte des persischen Feldzugs unter Sinan Paşa 1580-1581.

در بین آثار متعدّد مصطفی عالی برخی به فارسی است، مثل قدرت‌نامه، شماری از نامه‌های منشأ الانشاء، دیوان فارسی، و بدیع الرقوم که بیش‌تر آن نظیره‌هایی بر رباعیات خیام است. مصطفی عالی ده‌ها اثر دیگر در موضوعات مختلف نوشته‌است. فهرست آثار او در باینگر، بروسلی محمد طاهر و ترجمه مناقب هنروران آمده‌است.

منابع

- بروسلی محمدطاهر (۱۳۴۲ قمری). عثمانلی مؤلفلری. استانبول: مطبعة عامره.
- تاریخ‌نگاری و مورّخان عثمانی (۱۳۹۱). ترجمه نصرالله صالحی. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.
- آراوجی، مصطفی (۱۳۹۴). «انتقادهای مصطفی عالی افندی از لشکرکشی به قفقاز در نصیحة السلاطین در ۹۸۶-۹۸۷».
- مندرج در تاریخ روابط ایران و عثمانی در دوره صفوی.
- _____ (۱۳۹۴). «اهمیت نصرت‌نامه مصطفی عالی افندی در تاریخ دیپلماسی عثمانی». مندرج در تاریخ روابط ایران و عثمانی در دوره صفوی.

Table of Contents

Editorial

In Thirty Years, I've Withstood Great Misery's Thrust/ To Save Persian literature, a Treasure Robust 5-6

Articles

Bāftāba/ Pāftāba/ Pāftāwa / Ali Ashraf SADEGHI 7-8

Shahname Studies Notes III / Abolfazl KHATIBI 9-15

A Relic of Imam Reza's Presence in the Great Mosque of Sāveh / Emadoddin SHEYKHOLHOKAMAEI 16-18

Nukhbat al-Wuzarā Treatise, Penned by Naṣr Allāh-i Damāwandī / Ghasem GHARIB 19-26

A Few Remarks on the Introduction of the Facsimile Edition of *Tārīkh-i Sīstān* II / HamidReza (Babak) SALMANI; Arash SERRI 27-29

Dumanīān/ Dūmanīān/ Dumanī/ Dūmanī / J. T. NAJAND (Soroush) 30-31

The *Dīvān* of Farrukhī-yi Sīstānī Copied by 'Ebrat-e Nā'īmī, Annotated by Malek al-Šo'arā Bahār / Mahmoud ALIPOUR 32-41

The Inscription of Shah 'Abbās II's Chihil Sutūn, Composed by Muḥammad Bayg-i Furṣat / Fatemeh BOUJAR 42-48

Editing of an Extant Qaṣīde by Šu'ūrī-yi Kāšānī in the Anthology of Ibn-i Khātūn / Ali KAMELI 49-52

On the Word *Rukhum* / Mohsen ZAKEROLHOSEYNI "Parand" 53-57

Did Nāṣir-i Khusraw write *Gušāyīš wa Rahāyīš* (Knowledge and Liberation)? / MohammadReza TAVAKKOLI SABERI 58-63

Reviews and Critiques

A Review of the Edition of *Badāye' al-Mulah* (Droll Novelties) / Milad BIGDELOU 64-78

A Review of the *Kullīyyāt-i* (collected works of) 'Ubayd-i Zākānī Edited by Mohammad Jafar Mahjoub / Mohsen SHARIFI SAHI 79-83

A Look at *The written world of God* / Reyhane BEHBOUDI 84-92

Essays on Research

A Proposal for Organizing Dissertations on Text Editing / Seyyed MohammadReza EBNORRASOUL 93-105

Iran in Ottoman Texts and Sources (25)

Works of Mustafa 'Āli Efendi / Nasrollah SALEHI 106-108

Introducing Codicologists and Textual Scholars (6-7)

Oleg Fedorovich Akimushkin / Majdoddin KEYVANI 109-113

A Shining Gem in This Earthly Sphere: In memory of J.T.P De Bruijn / AliAsghar SEYED-GOHRAB 114-123

On the Previous Articles

A Response to AliReza Hasheminejad's Review of the New Edition of *Širāf al-Khaṭf* (The Principle of Calligraphy) / Ali SAFARI AQ-QALEH 124-130